39. Раппопорт, П.А. Русская архитектура X–XIII вв. Каталог памятников / П.А. Раппопорт // Археология СССР. САИ. – Л., 1982. – Вып. Е1-47. – 136 с.
40. Раппопорт, П.А. Церковь Благовещения в Витебске / П.А. Раппопорт // Памятники культуры. Новые открытия. Ежегодник 1985. – М., 1987. – С. 522–528.
41. Раппопорт, П.А. Строительное производство Древней Руси (X–XIII вв.) / П.А. Раппопорт. – СПб. : Наука, 1994. – 160 с.
42. Русско-Ливонские акты, собранные К.Е. Напьерским. – СПб., 1868. – 462 с.
43. Рыбаков, Б.А. История и перестройка / Б. А. Рыбаков; Лит. запись Ю. Нечаева. – М. : Книга. Б.г. (1989). – 77 с., (2).
44. Сапунов, А.П. Витебская старина / А.П. Сапунов. – Витебск, 1883. – Т. 1. – 668 с.
45. Сапунов, А. Оконная рама XII в. из церкви Георгия в Старой Ладоге / А. Сапунов, А. Драги // АСГЭ. – 1962. – Вып. XXIII. – С. 14–16.
46. Сахарова, И.Г. О технике настила майоликовых полов / И.Г. Сахарова // КСИИМК АН СССР. – М., 1957. – Вып. 68. – С. 138–141.
47. Трусов, О.А. Памятники монументального зодчества Белоруссии XI–XVII вв.: Архитектурно-археологический анализ / О.А. Трусов. – Минск : Наука и техника, 1988. – 160 с.: ил.
48. Трусов, О.А. Сравнительный анализ строительной техники Черниговского, Полоцкого (Витебского) и Гродненского монументального зодчества / О.А. Трусов // Проблемы археологии Южной Руси : материалы историко-археологического семинара «Чернигов и его округа в IX–XIII вв.», Чернигов, 26–28 сентября 1988 г. – Киев, 1990. – С. 66–69.
49. Чукова, Т.А. Древнерусские керамические поливные плитки / Т.А. Чукова // КСИА АН СССР. – М., 1987. – Вып. 190. – С.
50. Чурканова, Н.В. Оконница как элемент средневекового храма / Н. В. Чурканова // Проблемы изучения древнерусского зодчества : по материалам архитектурно-археологических чтений, посвященных памяти П.А. Раппопорта, Санкт-Петербург, 15–19 января 1990 г. – СПб., 1996. – С. 38–42.
51. Штыхов, Г.В. Древний Полоцк (IX–XIII вв.) / Г.В. Штыхов / АН БССР, Ин-т истории ; ред. А.Г. Митрофанов. – Минск : Наука и техника, 1975. – 136 с.: ил.
52. Щапова, Ю.Л. Плитчатый пол вновь открытой церкви на Соборной горе Смоленска / Ю.Л. Щапова // Культура Древней Руси. – М., 1966. – С. 302–306.
53. Щапова, Ю.Л. Стекло Киевской Руси / Ю.Л. Щапова. – М. : Наука, 1966. – 216 с.
54. Щапова, Ю.Л. Стеклянные изделия древнего Новгорода / Ю.Л. Щапова // МИА СССР. – М., 1963. – № 117. – С. 104–163 с.
55. Stryjkowski, M. Kronika Polska, Litewska, Zmúdzka i Wszystkiej Rusi / M. Stryjkowski. – Warszawa, 1846. – T. 2. – 572 s.

УДК 902.01(476.5)+692.(476.5)

ЭЛЕМЕНТЫ ЖЫЛЫХ І ГАСПАДАРЧЫХ ПАБУДОЎ ПОЛАЦКА XII–XIV СТСТ. (ПА МАТЭРЫЯЛАХ АРХЕАЛАГІЧНЫХ РАСКОПАК ГОРАДА). АГУЛЬНЫ АГЛЯД

А.Л. КОЦ
(Полацкі дзяржаўны ўнверсітэт)

Пададзена агульная характарыстыка драўлянай грамадскай забудовы Полацка XII–XIV стст. Пад час раскопак гарадскіх напластаванняў выяўлена больш 80 пабудоў. Разгледжаны асноўныя катэгорыі канструктыўных эленатаў жылых і гаспадарчых пабудоў: асновы будынкаў, сцены, падлога, страха, столь, дзверы, ганкі, завалінкі, платы, а таксама матэрыялы і тэхніка будаўніцтва. Выкарыстоўваюцца дадзеныя раскопак 1950–60-х гг. на Верхнім замку і 1980-х на Вялікім пасадзе.

Дрэва заўсёды было самым распаўсюджаным матэрыялам для грамадскай забудовы гарадоў і сельскіх паселішчаў у межах лясной зоны Усходняй Еўропы. Полацк не з'яўляецца выключэннем. Характар культурнага слою ў Полацку адмоўна ўплывае на захаванне драўляных канструкцый гарадской забудовы. Прычына гэтаму – амаль поўная адсутнасць так званага "мокрага слою". Асобныя ўчасткі Верхняга замка і заходняя тэрыторыя Вялікага пасаду з'яўляюцца прыдатным месцам па захаванні арганікі. Дрэва выдатна кансервуецца на тэрыторыі ўсходняй часткі Верхняга замка, дзе адбывалася актыўнае нарастанне культурнага слою ў XIII–XIV стст., на дадзеным месцы даследчыкі фіксуюць да 14 будаўнічых гарызонтаў. Таксама шэраг драўляных пабудоў і вулічных насцілаў XII–XVII стст. выяўлены на Вялікім пасадзе (у межах цяперашняй плошчы Свабоды і карпусоў езуіцкага калегіўма). На асобных участках на Ніжне-Пакроўскай вуліцы таксама прысутнічае дрэва ў "мокрым пласце".

Найбольшую цікавасць у вывучэнні драўляных канструкцый уяўляюць раскопкі Верхняга замка, якія праходзілі ў канцы 1950-ых – пачатку 1960-ых гадоў, праведзеныя А.Р. Мітрафанавым [4], Г.В. Штыхавым (усходні раскоп), М.К. Каргерам, В.Р. Тарасенкай [7, с. 35-37], а таксама раскопкі С.В. Тарасава на плошчы Свабоды ў канцы 1980-ых гг. [5, с. 65-66].

Пад час азначаных раскопак выяўлена больш 80 пабудоў, якія захаваліся ў выглядзе зрубаў на вышыню да 1 м і як слупавыя канструкцыі. Г.В. Штыхавым былі вылучаны наступныя катэгорыі пабудоў: жылыя, гаспадарчага прызначэння, вытворчыя будынкі, а таксама пабудовы, прызначэнне якіх не вызначана [7, с. 49]. Таксама да дадзенага спісу варта дадаць катэгорыю пабудоў, якія сумяшчалі ў сабе жылую прастору і рабочую зону [3, с. 25].

Пад час будаўніцтва часцей за ўсё выкарыстоўваліся сасна, радзей елка [7, с. 49; 6, с. 268]. Матэрыялам будаўніцтва таксама выкарыстоўвалі некароную бярозу для насцілу падлогі ў гаспадарчых пабудовах (хлеў), якая перакрывалася слоем гною [7, с. 46], а такама як пераводзіны падлогі [7, с. 47]. Першыя вянцы і падкладкі пад ніжняе бярвенне маглі рабіць з дубу [7, с. 41]. Апошнія выкарыстоўваліся як аснова пад дом. Па матэрыялах Полацка ніжнія падкладкі пад зруб фіксуюцца пераважна ў жылых пабудовах. Выяўлены толькі рэдкія выпадакі суцэльнай вымасткі падкладак пад усе сцены (пабудовы 6А і 6Н усходняга раскопа) [7, с. 41;4, с. 36]. Фіксуюцца прыклады выкарыстання падкладак толькі пад адзін кут пабудовы [7, с. 40; 4, с. 36,]. Пабудова 7 М (усходні раскоп) мела своеасаблівую іншую аснову: на зямлю пад ніжні вянец былі пакладзены два бервяны крыж на крыж, якія канцамі выступалі за межы сцен. Акрамя тога, дадаткова сцены ўмацаваны падкладкамі [7, с. 43]. У іншых выпадках зрубы ставіліся на зямлю без асновы або за аснову выкарыстоўваліся рэшткі папярэдніх пабудоў (канструкцыі 7Н і 7Д усходняга раскопа) [7, с. 41, 42].

Сцены ўсіх будынкаў рубіліся на месцы. Як лічыць Г.В. Штыхаў, са спасылкай на этнаграфічныя матэрыялы, у лесе нарыхтоўвалі бярвенне патрэбнай даўжыні, а на месцы фарміравалі зруб [7, с. 49]. На карысць гэтага сведчаць адсутнасць метак [7, с. 49], а таксама культурны слой з вялікім утрыманнем шчапы, трэсак і іншага будаўнічага смецця [7, с. 37]. Падобны слой сустракаецца і на іншых частках Полацка (даследаванні М.В. Клімава каля плошчы Свабоды) [2, с. 317]. Пры будаўніцтве, галоўным чынам, выкарыстоўвалася жалезная сякера [7, с. 49]. Пры чым А.Р. Мітрафанаў лічыць, што цесляры карысталіся толькі сякерай, ім не завіксавана слядоў працы пілой. Даследчык вызначае выключнае выкарыстанне сякеры ў драўляным грамадскім дойлідстве да XVI–XVII стст. [4, с. 34].

Пад час узвядзення драўляных зрубных канструкцый выкарыстоўвалася тэхніка рубкі ў чашку з астаткам. Даўжыня астатка дасягала 0,2–0,3 м [7, с. 49, 4, с. 34]. У некаторых выпадках астатак ніжніх вянцоў мог выступаць на даўжыню да 1 м [4, с. 34]. Чашка і драка (падоўжны паз) рабіліся ў верхняй частцы ніжняга бервяна. Пры ўзвядзенні сцен выкарыстоўвалася толькі круглае бярвенне [7, с. 49]. Як правіла дыяметр бярвення 0,2–0,3 м характэрны для жылых пабудоў [6, с. 268], у той час як для гаспадарчых пабудоў (хлявоў) – 0,14–0,2 м [7, с. 47, 49]. Сцены жылых дамоў шчыльна праканапачваліся мохам [7, с. 43, 47].

Майстрам-цеслярам старажытнага Полацка быў добра знаёмы і іншы прыём будаўнічай тэхнікі – умацаванне сценаў пры дапамозе слупоў-шул. Але гэты прыём не меў шырокага распаўсюджання ў Полацку і датычыўся толькі гаспадарчых пабудоў. Выяўлена толькі адна пабудова на Верхнім замку, выкананая ў азначанай тэхніцы. Акрамя таго сцены гэтай адзінай пабудовы ўзводзіліся не з бярвення, а з тоўстых дошак, якія канцамі ўмацоўваліся ў прадольныя пазы вертыкальных слупоў. Названая пабудова не ўяўляла сабой самастойнай канструкцыі, а з'яўлялася часткай жылога комплексу – сенямі пры жылым доме [4, с. 35].

Абавязковым элементам усіх пабудоў, не залежна да іх прызначэння, як вызначае А.Р. Мітрафанаў, з'яўляецца драўляная падлога [4, с. 35]. Падлогі ў жылых і гаспадарчых пабудовах можна падзяліць на два віды: калі насціл пакладзены на лагі ці на пераводзіны. Канструкцыя пераводзінаў прадстаўляе сабой аснову падлогі з бярвення, якое канцамі мацавалася ў супрацьлеглых сценах пабудовы [1, с. 25] на ўзроўні першага і другога вянца [7, с. 35], у асобных выпадках, паміж 2 і 3 вянцамі [7, с. 43, с. 50]. Пераводзіны маглі мець глухую або скразную ўрубку. У выпадку апошняй, канцы, у выглядзе астаткаў, выступалі за межы сцяны на адлегласці да 0,4 м [7, с. 42]. Глухая ўрубка зафіксавана толькі ў адным выпадку пад час раскопак у Полацку (у пабудове 7М ва ўсходнім раскопе) [7, с. 43]. Лагі ўяўляюць сабой бярвенне, якое клалася на зямлю без падкладак [7, с. 41], перпендыкулярна адносна дошак насцілу і такім чынам з'яўлялася асновай для падлогі. Як правіла лагі часцей сустракаюцца ў гаспадарчых пабудовах [6] або як аснова насцілу пад маставую [7, с. 40]. Колькасць лаг або пераводзін у пабудовах вагалася ад 2 да 4 у залежнасці ад памеру будынка [4, с. 35]. Сам насціл падлогі ў большасці выпадкаў рабілі з цясін – тоўстых дошак [7, с. 41], якія маглі замацоўвацца клінамі ад сцяны [7, с. 41]. У некаторых выпадках падлогай у хлеве мог служыць насціл з жэрдак ці тонкіх бярвенняў, якія выкарыстоўвалі некаронымі [7, с. 46, 49]. Ва ўсходнім раскопе зафіксаваны адзін выпадак насцілу падлогі ў жылым доме, які зроблены з бярвення другаснага выкарыстання, магчыма, ад папярэдніх пабудоў (пабудова 6Ж усходняга раскопа) [7, с. 40]. Сустракаецца шэраг гаспадарчых пабудоў, дзе падлогай з'яўлялася зямля, перасланая слоем гною [7, с. 47].

Polotsk.su

Элементы страхі і столі пад час раскопак Полацка сустракаюцца вельмі рэдка, пераважна ў выпадках другаснага выкарыстання або загінуўшыя пад час пажару. Рэшткі столі зафіксаваны ў пабудовах 6А і 6Н усходняга раскопа. У цэнтры пабудовы 6А захаваліся абвугленыя рэшткі слупа, які верагодна падтрымліваў бэльку столі – "маціцу" [7, с. 41]. Пабудова 6Н моцна пацярпела ад пажару і, як мяркуе Г.В. Штыхаў, яе верхняя канструкцыя (бервяно дыяметрам 0,42 м) рухнула на падлогу [7, с. 40]. Магчыма, гэта апорны слуп страхі – "закота". На падлозе ў дадзенай пабудове ляжалі абвугленыя рэшткі бярвення, верагодна, рэшткі столі [7, с. 40]. Канструктыўнымі элементамі страхі з'яўляюцца таксама "курыцы", якія сведчаць, што дахі шараговай забудовы старажытнага Полацка былі двухсхільныя [7, с. 49; 4, с. 36].

Дзверы таксама з'яўляюцца вельмі рэдкай знаходкай для Полацка. Відавочна, што яны будаваліся высока – пераважна вышэй трэццяга або нават пятага вянца. Пры раскопках Г.В. Штыхава у слое XIII ст. тройчы знойдзены дзвярныя дошкі. Адна дошка мае даўжыню 0,91 м, шырыню 0,48 м і таўшчыню 0,05 м. На яе паверхні выбраны паз на "ластаўкін хвост". Другая дзвярная дошка мае даўжыню 0,85 м. У ёй захаваўся адзін з пятачных шыпоў, пры дапамозе якіх мацавалася дзвер. У дошку трэццяй дзверы забіты цвік, які, магчыма, мацаваў накладку [7, с. 49]. У раскопках А.Р. Мітрафанава таксама выяўлены фрагмент адной дзверы. Ад яе захаваліся часткі двух дошак, змацаваных разам папярочнымі планкамі ў пазах на "ластаўкін хвост" [4, с. 36]. Фрагмент дзвярнога касяка зафіксаваны ў пабудове 9А усходняга раскопа [7, с. 47]. Рэшткі акон пры раскопках Полацка не выяўлены. Па аналогіям з іншымі гарадамі можна меркаваць, што яны маглі быць валавымі.

Дадатковыя канструктыўныя элементы (ганкі і завалінкі) фіксуюцца ў выключных выпадках. Ганкі, магчыма, уяўлялі насціл з бярвення, якое неаднаразова перасцілалася [7, с. 45]. Ганак мог дасягаць памеру 1,5 × 0,4 м [6, с. 269]. У пабудове 7М выяўлены рэшткі парога [7, с. 45]. Завалінкі рабілі на ўзроўні першага вянца з круглага бярвення, якое са знешняга боку мацавалася колышкамі [7, с. 45, 47].

У раскопах на Верхнім замку і Вялікім пасадзе выяўлены шэраг платоў, якія ўяўлялі сабой частаколы і плятні. Частакол, па апісанні А.Р. Мітрафанава, выглядаў як суцэльная лінія вертыкальных слупоў, таўшчыня якіх не перавышала 0,14–0,15 м. Ніжнія канцы слупоў не былі завостраны, а мелі роўны гарызантальны зрэз. Відавочна, што плот быў пабудаваны шляхам укапвання слупоў у зямлю, але не ўбіваннем апошніх [4, с. 36]. Паборныя платы выглядалі вельмі масіўна і адгароджвалі сядзібу ад вуліцы і суседніх надзелаў [7, с. 40]. У выпадку размежавання пэўных частак сядзібы выкарыстоўваўся лёгкі пляцень. Гэта плот, які складаўся з вертыкальных тонкіх калкоў пераплеценых паміж сабою прутамі (пераважна лазовымі) [6, с. 269].

Такім чынам, драўляная забудова Полацка развівалася сінхронна з іншымі рэгіянальнымі цэнтрамі лясной паласы Усходня Еўропы. Размяшчэнне драўляных канструкцый і падлогі на зямлі без асновы больш характэрна для Полацка, чым для Віцебска або Ноўгарада, дзе глеба больш вільготная. Шчыльнасць забудовы ў XII–XIII стст. была вельмі высокай. Толькі ў асобных выпадках надзелы заможніх раменікаў і баярства маглі мець плошчу больш 1000 м^2. Тэмпы змены жылых і гаспадарчых пабудоў былі вельмі высокімі, што падцвярджае інтэнсіўнасць паўсядзённага жыцця ў цэнтры горада. Як паказалі раскопкі на Верхнім замку, драўляныя пабудовы маглі існаваць да 20 гадоў (не больш!). Частае ўзвядзенне новых пабудоў сведчыць аб высокім прафесійным узроўні мясцовых майстроў-цесляроў.

Тэма вывучэння драўлянай забудовы Сярэднявечча і XVI–XVIII стст. з'яўляецца не распрацаванай у кантэксце гісторыі Полацка. Захаванне арганічных рэчываў і драўляных канструкцый вельмі фрагментавана ў гарадскім культурным пласце, што ўскладняе іх вывучэнне. Але вызначаныя тэрыторыі (Вялікі пасад і Верхні замак) з'яўляюцца найбольш перспектыўным месцам па даследаванні жыллёва-гаспадарчых комплексаў XII–XVIII стст. І таму іх вывучэнне, кансервацыя і музеефікацыя вельмі актуальны для Полацкай археалогіі.

ЛІТАРАТУРА

1. Засурцев, П.И. Усадьбы и постройки Древнего Новгорода / П.И. Засурцев // Материалы и исследования по археологии СССР (№ 123). Жилища древнего Новгорода. Труды Ногородской археологическо экспедиции. – М. : Академия наук СССР, 1963. – Том IV. – С. 5–165.
2. Клімаў, М.В. Новыя археалагічныя даследаванні ў гарадах Падзвіння ў 2009 г. / М.В. Клімаў // МАБ. – 2012. – № 23. – С. 313–323.
3. Коц, А.Л. Ювелірная майстэрня XII ст. на Запалоцкім пасадзе старажытнага Полацка (па матэрыялах археалагічных раскопак 2013 г.) / Коц А.Л. // Вестн. Полоцк. гос. ун-та. Сер А, Гуманитаные науки. – 2015. – № 1. – С. 18–27.
4. Митрофанов, А.Г. Отчет о раскопках Полоцкой археологической экспедиции Ин-та истории АН БССР в 1959 г./ А.Г. Митрофанов // Фонд археологической научной документации Центрального Научного Архива НАН Беларуси. – Д. 203.
5. Тарасаў, С.В. Полацк IX – XVII стст.: Гісторыя і тапаграфія / С.В. Тарасаў. – Мінск : Беларуская навука, 1998. – 183 с.

6. Тарасаў, С.В. Сядзіба полацкіх ювеліраў XII–XIIIстст. / С.В. Тарасаў // ГАППЗ // Матэрыялы IV міжнар. навук. канф., Полацк. – Полацк : НПГКМЗ, 2003. – С. 267–272.
7. Штыхов, Г.В. Древний Полоцк (IX-XIII вв.) / Г.В. Штыхов. – Минск : Наука и техника, 1975. – 136 с.

УДК 392.1(476)

ГАРАДСКІ ЛАНДШАФТ У ТРАДЫЦЫЙНАЙ КАРЦІНЕ СВЕТУ БЕЛАРУСАЎ ПАДЗВІННЯ[1]

канд. гіст. навук, дац. У.А. ЛОБАЧ
(Полацкі дзяржаўны ўнверсітэт)

Разгледжана сімволіка гарадскога ландшафту ў яго архітэктурным і сацыяльным вымярэннях у традыцыйнай карціне свету беларусаў Віцебшчыны. Фальклорнаэтнаграфічныя крыніцы паказваюць, што горад ва ўяўленнях вяскоўцаў характарызуецца амбівалентным чынам. Як максімальна ўпарадкаванае месца з вялікай колкасцю храмаў, горад можа атаясамлівацца са "святым месцам". З другога боку, шчыльнасць забудовы, гіганцкія архітэктурныя формы, экалагічная забруджанасць і сацыяльная дэзарыентацыя вяскоўца ў горадзе ляжаць у аснове яго негатыўных характарыстык як прасторы некамфортнай для жыццёвай дзейнасці чалавека.

Вёска і горад з'яўляюцца аднымі з базавых элементаў еўрапейскага культурнага ландшафту, фармаванне якога цесным чынам звязана з гісторыяй развіцця аграрных супольнасцяў, сацыя-эканамічных, палітычных інстытутаў дзяржавы і ўласна феномена горада. Беларускі культурны ландшафт, як арганічная частка еўрапейскага, у гэтым сэнсе не з'яўляецца выключэннем. Функцыянальная нагрузка вёскі (сельскагаспадарчая вытворчасць) і горада (асяродак рамяства ці прамысловасці, улады, адміністрацыі, афіцыйнай рэлігіі, "высокай культуры") у структуры грамадства наклалі выразны адбітак на аблічча (ландшафт) абодвух тыпаў населеных пунктаў. Нават знешняе, візуальнае ўспрыняцце фіксуе, што архітэктурны сілуэт вёскі арганічна ўпісаны ў прыродны асяродак і практычна зліваецца з ім, а ландшафт горада рэзка вылучаецца з прыроднага кантэксту і дамінуе над ім. Адасобленасць, адмежаванасць горада ад свету прыроды акцэнтуецца і падкрэслена штучным матэрыялам яго канструявання, які не мае прыродных адпаведнікаў і не ўласцівы вёсцы ў якасці асноўнага будаўнічага матэрыялу.

Найбольш архаічны пласт міфалагічных уяўленняў адносна горада грунтуецца на яго ўспрыняцці як максімальна ўпарадкаванага і арганізаванага прасторавага локуса, абмежаванага і падкрэслена адмежаванага ад знешняй (хаатычнай, неарганізаванай) прасторы, што знаходзіць сваё адлюстраванне на лексічным узроўні (ст.-слав. градъ, параўн. літ. gaȓdas 'агароджа', ст.-інд. gṛhás 'дом'). У гэтым сэнсе горад тоесны агароджанай сядзібе і ўвасабляе сабой уласна чалавечы свет. Паказальнай з'яўляецца старажытнагерманская мадэль свету, дзе "свет людзей мысліцца як жыллё, дом, сядзіба. <…> Гэта "сярэдзінны двор" (miđgarđr), і гэткі ж, уласна, і сьвет асаў (язычніцкіх багоў скандынаваў) – ásgarđr. Гэты "Сярэдзінны двор" з усіх бакоў абступае "сьвет за агароджай" (útgarđr), прыстанішча веліканаў і іншых дэманічных сілаў" [1, с. 148].

Цэнтральнае месца горада ў міфапаэтычнай сістэме прасторавых каардынат азначаў і яго вышэйшы сакральны статус. Як адзначыў У. М. Тапароў, "звяртаюць на сябе ўвагу тыя абставіны, што горад арганізуецца (і адпаведна разглядаецца ў міфапаэтычнай традыцыі) як рытуальны цэнтр, як храм, месца ахвярапрынашэння, алтар. Ізамарфізм усіх гэтых структур выразна ўсведамляўся архаічнай міфапаэтычнай думкай, і колькасць гэтых сведчанняў у гэтай вобласці надзвычай вялікая" [2, с. 129].

Сакральны статус горада знаходзіў пацвярджэнне, асабліва для чалавека вясковага, і візуальна. Сілуэт горада дамінуе ў навакольнай прасторы, горад бачна здалёк (вёска можа "хавацца" ў лесе), ён, як іростані, замыкае на сабе дарогі (ніколі ў горад не вядзе толькі адна дарога, у той час, як для вёска гэта, хутчэй, з'яўляецца нормай). Яго храмы, палацы, камяніцы, арыентаваныя вертыкальна, "да неба", у візуальным успрыняцці стваралі ўражанне "ўзвышанасці" горада ў прасторы культурнага ландшафту. Такім чынам, горад быў "вышэй" за вёску нават у прасторавым вымярэнні, што за для чалавека традыцыі было сутнасным знакам яго сакральнай вылучанасці.

Так, у Паўночна-Усходняй Беларусі персаніфікаванае свята – Каляда – прыязджае ў свет людзей, каб адарыць іх, менавіта з Полацку: "Ехала Каляда з Полацку / Да на сівенькім конічку. / Прывезла рэшата бліноў, / Паставіла на стале, / А Раштво пасадзіла на куце" [3, с. 128]. У рэальным жыцці сакральнымі цэнтрамі прыцягнення вяскоўцаў былі гарадскія храмы і манастыры, якія нярэдка славіліся свамі цудадзейнымі рэліквіямі – абразамі ці машчамі святых. Яскравым прыкладам "святога горада" выступае Полацк, чый сакральны статус не ў малой ступені быў звязаны з культам Прападобнай Ефрасінні і масавых

[1] Артыкул падрыхтаваны ў рамках тэмы ГБ 0814 «Этнакультурны ландшафт Беларускага Падзвіння: рэгіянальная спецыфіка і заканамернасці функцыянавання ў другой палове XIX – пачатку XXI ст.»